

JEAN JACQUES ROUSSEAU

É M I L E

ELI

KASVATUKSESTA

SUOMENTANUT

JALMARI HAHL

ALKULAUSEEN KIRJOITTANUT

V. A. KOSKENNIEMI

PORVOO * HELSINKI

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA
1933

J. J. ROUSSEAUN »ÉMILE».

1762 on niitä vuosilukuja kirjallisuudenhistorias-
sa, jotka kuin kellonosoitin näyttävät uutta vaihetta
inhimillisen ajatuksen ja sosiaalisen kehityksen tiellä.
Kirjallisuuden vaikutuksesta, välillisestä ja välittö-
mästä, uskonnolliseen, valtiolliseen, yhteiskunnalliseen
elämään, sen kyvystä virittää tunteita ja ajatuksia,
järkyttää vanhoja totuuksia ja herättää uskoa uusiin,
sen ennen tuntemattomia elämänmuotoja luovasta voi-
masta on tuskin tarjolla loistavampaa esimerkkiä kuin
minkä antavat ne kaksi kirjaa, jotka Jean Jacques
Rousseau tuona vuonna, nerokkaan, väsymättömän
ja rauhattoman päänsä ja uneksivan ja onnettoman
sydämensä yhteistuotteina, lähetti maailmaan. Mo-
lemmat teokset, *Du contrat social* (»Yhteis-
kuntasopimuksesta») ja *Émile ou de l'éduca-
tion* (»Émile eli kasvatuksesta»), pyrkivät muutta-
maan ja muodostamaan sitä yhteiskuntaa, jonka kes-
kellä niiden tekijä oli tuomittu elämään, mutta johon
hän ei milloinkaan voinut täysin koteutua. Kumpikin
näistä kirjoista muodostaa elimellisen osan siitä valta-
vasta välienselvittelystä 1700-luvun ranskalaisen yh-
teiskunnan kanssa, joka on Rousseau'n koko kirjailija-

toiminnan lähtökohta ja lopputarkoitus ja josta sekä Ranskan vallankumous että kaikki myöhemmät yhteiskunnan-parantajat, sekä oikeat että väärät profeetat, ovat lainanneet henkisiä aseitaan.

Teoksessaan *D u c o n t r a t s o c i a l e* esittää Rousseau, vastakohtana Ludvig XV:n Ranskalle, sen demokraattisen ihannevaltion, joka hänen käsityksensä mukaan voisi johtaa kansat takaisin niiden menetettyyn onnenaikaan, *É m i l e*'issä antaa hän yksityiskohtaisen kuvauksen siitä, millä tavalla kasvatuksen avulla voidaan torjua niitä vaaroja, jotka uhkaavat jokaista ihmistäimeä tässä pahassa maailmassa ainakin siihen saakka, kunnes paratiisillinen tila on saatu palautetuksi maan pinnalle. Edellinen teos tahtoo reformeerata yhteiskuntaa ulkoapäin, uuden valtiomuodon kautta, jälkimmäinen pyrkii sisäisempää, psykologisempaa tietä samaan päämäärään: kasvattamalla uuden sukupolven, joka kaikista vahingollisista vaikutuksista ja ennakkoluuloista vapaana kerran astuisi turmeltuneen, itsekkään ja onnetoman ihmiskunnan tilalle.

Ymmärtääksemme sen vastustussuhteen luonteen, johon Rousseau oli joutunut omaan aikaansa ja ympäristöönsä ja josta nämä teokset ovat runollis-filosofisia ilmauksia, on meidän palautettava mieleemme hänen elämänsä ulkonaiset vaiheet.

Rousseau syntyi Genevessä v. 1712, mutta hänen sukusensa oli isän puolelta ranskalainen. 1500-luvun puolivälissä oli protestanttinen viinikauppias Didier Rousseau Parisista paennut uskonvainoja maan rajojen ulkopuolelle ja oli v. 1555 otettu calvinistisen Geneven porvariksi. Myöhemmin näyttää kellosepän ammatti

tulleen suvun varsinaiseksi elinkeinoksi. Niinpä olivat Jean Jacques Rousseau'n isä, isoisä ja isoisän isä kelloseppiä. Isoisä oli lisäksi oman piirikuntansa rauhantuomari ja *citoyen de Genève* (Geneven kansalainen), missä ominaisuudessa hän kuuluu niihin puoleentoista tuhanteen kaupungin asukkaaseen — koko väkiluvun kohotessa noin 30 000 — joka valitsi kaupunkitasavallan hallituksen. Jean Jacques peri myöhemmin tämän arvon isältään ja ylpeili siitä kuin jostakin korkeamman asteen aateliskirjasta. Äiti kuoli kohta Jean Jacques'in syntymän jälkeen ja poika jäi isänsä hoitoon, joka tuntuu, itse haaveellisena, kehittäneen niitä romanttisia taipumuksia, jotka pian ilmenevät varhaiskyypsässä, mielikuvitusrikkaassa pojassa. Isällä oli tapana päivän työn päätyttyä sulkeutua poikansa kanssa huoneeseen lukemaan ajan tunteellisia paimen- ja seikkailuromaaneja tai Plutarkhoksen elämäkertoja. Saattoi tapahtua, että isä ja poika niin innostuivat luettavaan, etteivät he malttaneet lopettaa, ennenkuin aamu valkeni ja pääskysset aloittivat lentonsa ikkunan takana. Idylliä ei kestänyt kuitenkaan kauan. Kun Jean Jacques oli kymmenen vuotias, pakeni isä, joka tahtoi välttää erästä oikeudenkäyntiä, toiseen kanttooniin, meni siellä uusiin naimisiin eikä sen koommin näytä suuria välittäneen pojastaan, joka aluksi joutui erään maalaispastorin hoiviin. Tämän luona harjoitteli Rousseau puutarhanhoitoa, kiintyen samalla maalaiselämään ja luontoon sillä haaveellisella rakkaudella, jonka yhtenä lyyrillisenä perusmotiivina tunnemme myöhemmin miltei kaikissa hänen teoksissaan. Myöskin eroottiset vaistot saivat 12-vuotiaassa

poikkeuksellisen varhaiskypsiä ilmauksia. Maalais-pastorin luota joutui nuori Rousseau ensin erään asianajajan kirjoitusapulaiseksi ja myöhemmin kaiver-tajan oppiin. Romaanien lukeminen ja tunteellinen haaveilu miellyttivät häntä kuitenkin enemmän kuin ammatin oppiminen, ja 15 vuotta täytettyään karkasi-kin hän mestarinsa luota ja aloitti seikkailevan maan-kiertäjäelämänsä. Eräs katolilainen pappi otti hänet aluksi hoiviinsa ja toimitti hänet rouva de Warens'in, kauniin, älykkään ja kevytmielisen, miehestään eron-neen naisen luo, joka itse oli äsken kääntynyt katolilai-suuteen ja jonka tuli valmistaa myöskin Rousseauta luopumaan protestanttisesta tunnustuksestaan. Siinä tarkoituksessa lähetti rouva de Warens Rousseau eräaseen torinolaiseen luostariin, missä Rousseau viipyi muutamia kuukausia, kunnes kääntymys uuteen uskon-tunnustukseen oli suoritettu. Vuoden ajan hankki Rousseau tämän jälkeen itselleen toimeentulonsa lakei-jana eräissä ylimysperheissä, kunnes hän palasi rouva de Warens'in luo, joka otti hänet äidillisiin hoi-viinsa. Rouva de Warens'in aloitteesta teki Rousseau Annecy'n seminaarissa epäonnistuneen yrityksen pa-piksi valmistuakseen ja elätti senjälkeen muutaman vuoden itseään musiikinopettajana ja tulkkina eri paikkakunnilla. Näin joutui hän myöskin Pariisiin, jossa hän ei kuitenkaan viihtynyt, vaan palasi v. 1732 rouva de Warens'in luo, joka tällä välin oli asettunut Chambèryn kaupunkiin Savoijissa. Osaksi täällä osaksi Les Charmettes-nimisellä maatilalla, jonka rouva de Warens omisti, vietti Rousseau rauhassa muutamia vuosia, joita hänen omien tunnustustensa

perusteella voi pitää hänen elämänsä onnellisimpina. Rousseau syventyi musiikin teoriaan ja saattoi nyt menestyksellä antaa siinä toisille ohjausta. Hänen oppilaittensa joukossa oli kuitenkin eräitä nuoria naisia, jotka herättivät rouva de Warens'in mustasukkaisuuden, minkä johdosta *Le s C h a r m e t t e s'*in valtijatari otti itse holhokkinsa rakastajakseen. Rousseau ei kuitenkaan ollut ainoa, jolle rouva de Warens jakoi suosiotaan. Tämä seikka ja aika-ajoin esiintyvä raskasmielisyys ja ihmiskammo eivät kuitenkaan estäneet Rousseaut syventymästä maalaiselämän idylliseen runouteen ja siitä nauttimasta sillä syvällä persoonallisella tavalla, joka on hänen luonnontunteelleen ominainen, sekä lisäksi panemasta alulle systemaattisia opintoja, jotka kohdistuivat etenkin matematiikkaan, historiaan ja filosofiaan. Myöskin latinankielen taidon hankki hän itselleen. Hän sai toisin sanoen tilaisuutta valmistua tulevaa elämänsä sumustaan varten, jonka laadusta hän kuitenkin vielä tällöin oli täysin tietämätön.

Kun rouva de Warens'in taloudellinen asema huonontui ja kun Rousseau väsyi kilpailemaan emäntänsä suosiosta uuden holhokin kanssa, jätti Rousseau vihdoin *Le s C h a r m e t t e s'*in, lähti ensin kotiopettajaksi Lyoniin ja sieltä, 1741, Pariisiin, missä hän päätti koettaa onneaan keksimällään uudella nuottikirjoituksella. Keksintö ei kuitenkaan viennyt toivotuun tulokseen ja Rousseau otti vastaan sihteeritoimen Ranskan lähetystössä Veneziassa. Sieltä palasi hän pian takaisin Pariisiin. Tällä kertaa koetti hän saavuttaa itselleen maailmankaupungissa aseman oopperankirjoittajana, mutta epäonnistui. Sensijaan joutui

hän näihin aikoihin eräiden johtavien kirjailijain, mm. Voltaire'in, d'Alembert'in, Grimmin ja Diderot'in tuttavuuteen, tullen heidän välityksellään »Encyklopedian» avustajaksi. Hänen taloudellinen asemansa pysyi kuitenkin huonona eikä suinkaan parantunut siitä, että hän vuodesta 1745 lähtien oli alkanut elää vapaassa avioliitossa sivistymättömän ja yksinkertaisen Thérèse Le Vasseurin, entisen palvelijattaren, kanssa. Ne viisi lasta, jotka syntyivät tästä suhteesta, lähetti Rousseau — jonka kasvatustopin perusajatuksia on vanhempien velvollisuuksien teroittaminen lapsiin nähden — löytölasten kotiin. Keskellä taloudellista puutetta ja kotoista kurjuutta välähti kuitenkin tässä itseoppineessa miehessä piillyt alkuperäinen nerous äkkiä täyteen liekkiin ja seuraavan puolentoistakymmenen vuoden aikana loi hän sarjan teoksia, jotka kuuluvat kirjallisuushistorian merkellisimpiin ja joiden vaikutus tuli arvaamattoman suureksi.

Ulkonainen aihe tämän nerokkaan kirjallisen tuoteliaisuuden puhkeamiseen on yleisesti tunnettu. Kun Rousseau eräänä syyspäivänä 1749 oli jalkamatkalla Parisista Vincennes'iin tapaamaan ystäväänsä Diderot'ta, joka silloin istui viimeainitun paikkakunnan vankilassa, sattuivat hänen silmänsä erääseen *Mercure de France*'issa julkaistuuun Dijonin akatemian kilpakysymykseen: »Oliko tieteiden ja taiteiden elvyttäminen ollut omiaan edistämään tapojen puhdistamista?» Luettu kysymys asetti hänet äkkiarvaamatta hänen elämänsä suuren probleemin eteen ja mielikuvat ja ajatukset tulvimalla tulvivat hänen aivoihinsa, muodostuen vastaukseksi akatemian kysymykseen. Rous-

seun elämän suuri, inspiratoorinen hetki oli tullut. Hän on itse kuvannut sitä haltioitunutta tilaa, johon Dijonin akatemian kysymys saattoi hänet, m.m. seuraavin sanoin: »Minusta tuntui kuin tuhansien kynttiläin valo olisi häikäissyt sieluni, oli kuin kokonainen joukko eläviä ajatuksia olisi äkkiä syössyt ylitseni voimalla ja väkivaltaisuuudella, mitkä synnyttivät minussa sanomattoman levottomuuden.» Se vastaus Dijonin akatemian kysymykseen, joka tämän järkytetyin sielun-tilan tuloksena syntyi Rousseau mielessä, oli luonnollisesti kielteinen. Hänen koko tulevan kirjallisen toimintansa perusajatus oli hänelle selvinnyt: tieteet ja taiteet eivät olleet parantaneet tapoja eivätkä tehneet ihmiskuntaa onnellisemmaksi. Ihminen on luonnostaan hyvä, mutta kulttuuri, yhteiskunta ja sen laitokset sekä niiden väärinkäyttö ovat tehneet ihmisen pahaksi. Tämän vakaumuksensa puki Rousseau kaunopuheiseksi vastaukseksi akatemian kysymykseen. Rousseauin vastaus ilmestyi v. 1750, sai palkinnon ja herätti suunnatonta huomiota ja antoi aiheen lukuisiin vastakirjoituksiin. Yhdellä iskulla oli Rousseau tullut kuuluisaksi ja Parisin salongit alkoivat kilpailla tästä omituisesta luonnonprofeetasta ja kulttuurikriitikosta. Hän sopi kuitenkin huonosti niihin, samoin kuin hoviinkin, jonka suosionosoituksia hän suorastaan pakenemalla pakeni. Kun hän vielä oli vastannut Dijonin akatemian toiseenkin kilpakysymykseen, joka koski ihmisten keskinäisen eriarvoisuuden alkuperää, kirjoituksella, joka oli liian rohkea voittoaakseen palkinnon, mutta jonka hän v. 1755 julkaisi Geneven tasavallalle omistettuna, oli hänen ni-

*mensä kaikkien huulilla, herättäen ihailua ja kateutta. V. 1767 muutti Rousseau uuden suojelijattarensa, rouva d'Épinay'n hänen käytettäväkseen asettamaan pieneen maataloon Ermitage'iin, Montmorency-metsän laidassa. Sitä ennen oli hän kuitenkin tehnyt matkan synnyinkaupunkiinsa Geneveen, kääntynyt siellä uudelleen isiensä uskoon ja vastaanottanut pienen tasavallan kansalaisten ihailun ja Geneven porvariarvon, jota hän senjälkeen usein käytti kunnianimenään teoksissaan. Epäjärjestykseen joutuneet sydämen asiat ja vähitellen yhä kireämmiksi käyneet välit encyklopedistien kanssa, joiden läheinen ystävä rouva d'Épinay oli, karkoittivat Rousseau'n idyllisestä Ermitage'ista. Välien rikkoutuminen encyklopedistien, etenkin Voltaire'in kanssa, kehittyi eri vaiheineen avoimeksi vihamielisyydeksi, joka oli omiaan ruokkimaan Rousseau'n synnynnäistä epäluuloisuutta, mikä hänen elämänsä loppuaikoina sai vainohulluutta lähenteleviä muotoja. Muutettuaan Ermitage'ista sai Rousseau turvapaikan Luxemburgin herttuan omistaman Montmorencyn linnan puutarhasuojassa, missä hän, tosin ennen aikojaan vanhentuneena ja usein sairastellen, vietti muutamia suhteellisen rauhallisia vuosia. Täällä kirjoitti hän pääteoksensa, rakkausromaanin *L a n o u v e l l e H é l o i s e*, joka pian saavutti maailmanmaineen, valtioteoreettisen teoksensa *D u c o n t r a t s o c i a l* ja sen osaksi romaanin, osaksi kasvatusopillisen käsikirjan muotoon laaditun teoksen, joka nyt tarjotaan toisena, kieliasultaan uusittuna painoksena suomalaiselle yleisölle. («Émile» ilmestyi ensi kerran suomenkielellä v. 1915 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran »Filosoofisessa kirjastossa»).*

Kun »Émile» oli ilmestynyt, oli idylli ja rauha lopullisesti tiessään Rousseauin elämästä. Se luonnonuskonnon puolustus, joka savoijalaispappin uskontunnustuksen muodossa sisältyi tähän teokseen, antoi aiheen parlamentille, joka juuri valmistui taisteluun jesuiittoja vastaan, osoittaa oikeaoppista mieltään määräämällä tämän kerettiläisen teoksen poltettavaksi ja antamalla käskyn sen tekijän vangitsemisesta. Viimemainittu määräys oli tuskin aivan vakavassa mielessä annettu, mutta kiihtynyt, epäluuloinen, mielikuvituksessaan kaikkia vaaroja suurentava Rousseau ei ymmärtänyt leikkiä. Hän pakeni päätäpahkaa Sveitsiin. Mutta myöskin Genevessä määrättiin »Émile» poltettavaksi ja Rousseau karkoitetiin Bernin kanttoonista, mistä hän oli etsinyt turvaa. Neljättä vuotta oleskeli hän tämän jälkeen Neuchâtelin ruhtinaskunnassa Fredrik II:n suojeluksen alaisena. Mutta kun pappien kiihoittama väestö osoitti hänelle täälläkin vihamielisyyttä, pakeni hän miltei asumattomaan pieneen Saint-Pierren saareen Biennen järvestä. Sieltäkin oli hän kuitenkin pakoitettu lähtemään. Englantilaisen filosofin ja historiankirjoittajan David Humen kutsusta matkusti hän v. 1766 Englantiin, missä hän oleskeli jonkin aikaa Woottonin maatilalla Derbyssä. Mutta vainohullujen päähänpistojensa ajamana — hän kuvitteli, luultavasti yksinkertaisen Thérèsensa inspiroimana, että englantilainen filosofi väijyi hänen henkeään — palasi hän jo samana vuonna Ranskaan. Käyttäen nimeä Renou sai hän joksikin aikaa turvapaikan eräässä prinssi Contin omistamassa linnassa. Mutta sieltäkin hän pian pakeni ja tuli, muutettuaan maaseutukaupungista

toiseen, v. 1770 Pariisiin, missä hänen oli tarkoitus yrittää päästä niiden katalien salajuonien perille, joiden uhri hän kuvitteli olevansa. Mutta näihin aikoihin oli tässä levottomassa sielussa syntynyt myöskin voimakas tarve ripittää itseään, eritellä tunteitaan, silmätä taakseen, palauttaa mieleensä lapsuuden, nuoruuden ja miehuuden vuodet ja ehkä samalla halu puolustaa itseään, omaa laatuaan, omaa yksilöllistä erikoisuuttaan maailman ja itsensä edessä. Tämän itsetilityksen tuotteina syntyivät Rousseau'n viimeisinä vuosina hänen autobiograafiset teoksensa, ennen kaikkea hänen »Tunnustuksensa», *C o n f e s s i o n s*, joka ei ole vain erinomainen lähde tekijänsä sielunhistorian tuntemiseen, vaan yleensä yksi kaikkein merkitsevimpiä todistuskappaleita onnettoman, ristiriitaisten vaistojen raateleman sielun koristelemattomasta ja syvällisestä itse-analyysistä, mitä maailmankirjallisuus tuntee. Se muodostaa Rousseau'n väkivaltaisen, nerokkaan-alkuperäisen kirjailijatoiminnan arvokkaan epiloogin. Ennenkuin se oli ilmestynyt, oli sen tekijän rauhaton sydän äkkiä väsähtänyt. Rousseau kuoli halvaukseen 2 p:nä heinäkuuta 1778.

Tasan puolitoista sataa vuotta on kulunut Rousseau'n kuolinpäivästä, mutta siitä huolimatta on hän yhä edelleen niitä kirjallisuushistorian nimiä, joista käydään kiivaita taisteluja. Rousseau'n elämäntyön ja Rousseau'n persoonallisuuden positiivisesta arvosta on historian tuomio vielä tänäpäivänä horjuva. Rousseau'n yksipuolisessa vaikutuksessa piileviä vaaroja on usein ja syyllä, tehostettu, erikoisen voimakkaasti yhteiskuntakriitikon omassa kotimaassa tämän vuosi-

sadan alussa. Rousseau on mahtavine, eri tahoille ulottuvine vaikutuksineen ollut useinkin kuin vedenjakaja, joka on erottanut maailmankatsomuksia toisistaan. Hän oli epäilemättä suurimpia individualisteja, mitä kirjallisuudessa milloinkaan on esiintynyt, tunneihminen ilman määrätietoista tahtoa, hetkellinen ja oikukas, mielikuvituksessaan syttyvä, älykäs ja kaunopuheinen, mutta ajattelussaan vailla loogillista kuria, epäharmooninen ja sairaaloinen luonne, jonka välttämättä täytyi joutua sovittamattomiin ristiriitoihin sosiaalisen ympäristönsä kanssa ja joka ei milloinkaan häikäillyt tehdä välienselvittelyssään äärimmäisiä johtopäätöksiä. Ristiriita muodostui sitä syvemmäksi, kun se aikakausi, jonka puitteissa tämän suuren individualistin ja tunneihmisen elämä suoritettiin, palveli ihanteenaan juuri loogillista järkeä, kirkasta älyllisyyttä, mitallisuutta ja järjestystä, niinkuin ei mikään aikakausi ennemmin tai myöhemmin Ranskan historiassa. Niinpä tulikin tästä itseoppineesta miehestä, joka oli lähtöisin yhteiskunnan alimmista kerroksista, joka oli vastaanottanut jo lapsena kotikaupungissaan Genevessä ja nuoruutensa monivaiheisina vaellusvuosina Savoijissa vaikutuksia, mitkä suuresti poikkesivat hallitsevan kansanluokan ja sitä henkisesti lähellä olevien kirjallisten piirien kokemuksista, niinpä tulikin Jean Jacques Rousseausta syttyvine mielikuvituksineen ja sairaalloisuuteen saakka kehittyneine itsetuntoineen uusi tyyppi kirjallisuuteen, tyyppi, joka monessa suhteessa ennusti uutta aikaa ja jolla on ollut paljon jälkeläisiä meidän päiviimme saakka. Puolustaessaan, tietoisesti ja tiedottomasti, omaa yksilöllistä erikoi-

suuttaan, omaa elämänmuotoaan maailmassa, oli hän valmis, Ibsenin sanoilla puhuaksemme, asettamaan torpedon yhteiskunta-arkin alle: hänen koko kirjallisen tuotantonsa pohjalla kulkee voimakas vallankumouksellinen pohjavirta. Huolimatta siitä syvästi persoonallisesta yhteydestä, joka liittää Rousseau'n teokset toisiinsa, saatamme kuitenkin havaita niihin sisältyvässä yhteiskuntakritiikissä eri kehitysasteita.

Jyrkimmässä muodossa tapahtuu Rousseau'n välienselitys yhteiskunnan kanssa vastauksessa Dijonin akatemian ensimmäiseen kilpakysymykseen. Ihminen on luonnostaan hyvä, mutta yhteiskunta on turmellut hänet. Vain »luonto» voi opettaa meille »hyvettä». Vain idyllinen luonnontila voi tarjota meille todellisen onnen. Tämän radikaalin yhteiskuntakritiikin jälkeen saatamme Rousseau'n myöhemmissä teoksissa tavata välillisesti tai välittömästi lausutun myönnytyksen, että paluu nykyisestä yhteiskunnasta alkuperäiseen luonnontilaan ei enää ole mahdollinen, ja hän asettaakin sentähden päämääräkseen osoittaa, miten ihminen kulttuuri-yhteiskunnassa voi elää niin luonnonmukaisesti kuin suinkin. Tällöin joutuu Rousseau syventymään kasvatusprobleemiin, minkä piirissä häntä erikoisesti askarruttaa kysymys, miten pedagogista tietä voitaisiin nuorena ihmisessä säilyttää mahdollisimman paljon siitä alkuperäis-inhimillisestä, jota Rousseau pitää jokaisen kalleimpana, luonnolta saatuna perintöosana. Saint-Preux'n ja Julie'n tunteellinen rakkaustarina *La nouvelle Héloïse*'ssa on jo tavallaan pedagoginen näyte, joka kaunokirjallisesta muodostaan huolimatta antaa

hyvinkin selvästi ymmärtää tekijän kasvatustopilliset tarkoitukset. Mutta vasta »Émile»'issä on Rousseau antanut meille kasvatustopillisen järjestelmänsä, vieläpä niin demonstratiivisen-havainnollisessa muodossa, että siitä yksityiskohtia myöten tiedämme, miten ihmisalku hänen mielestään on valmistettava elämää varten, siitä lähtien kuin hän on ilmestynyt tähän maailmaan siihen saakka kunnes hän itse perustaen oman perheensä ryhtyy jatkamaan sukua. Se kasvatustopillinen »tapaus», jonka Rousseau teoksessaan esittää, on rakennettu niin erikoisille ulkonaisille edellytyksille, ettei sellaisenaan ole sovellettavissa yleiseen pedagogiseen käytäntöön, mutta ne monet nerokkaat, syvälletunkevat ajatukset ja näkökohdat, joita teos on tulvillaan, ovat antaneet tälle »kasvatuksen luonnonevankeliumille» erinomaisen, ainoalaatuisen kunniapaikan pedagogiikan historiassa. Seuraavien aikojen kasvatustoppi on, kuten tunnettua, monella tavalla käyttänyt hyväkseen ja kehittänyt edelleen niitä ajatuksia, jotka ensi kerran välähtivät Rousseau'n aivoissa, hänen koettaessaan etsiä vastausta kysymykseen, miten voitaisiin kasvatuksen avulla säilyttää keskellä turmeltunutta yhteiskuntaa jotakin siitä paratiisillisesta, alkuperäisestä luonnontilasta, joka ei lakannut olemasta hänen elämänsä suuri haave.

Niin kuuluu »Émile» vielä tänäpäivänä, puolitoista sataa vuotta tekijänsä kuoleman jälkeen, niihin kirjoihin, jotka elävät ja vaikuttavat. Eräiltä perusajatuksiltaan oli se paljon edellä omaa vuosisataansa, mutta useat sen aikoinaan paradoksimaisista lauseista ja väitteistä ovat siinä määrässä muuttuneet myöhempien

sukupolvien yhteisomaisuudeksi, että vain harvat enää muistavat niiden palautuvan 1700-luvun haaveellisen ja nerokkaan ihmistuntijan ja erakkomaisen maailmanparantajan omituiseen, kiivaan persoonallisen vakaumuksen kannattamaan teokseen kasvatuksesta.

V. A. Koskenniemi.